

Usul-i Meşveret

M. Ali Kaya

Özet

Dünyaya ait hususlarda akıl ve ihtisas sahibi hür bireylerin hür ortamda ortak akılı ve doğruyu bulmak için fikir üretmesine ve başkalarından fikir almasına dar anlamda “Meşveret” geniş katılımlı olanında da “Şura” denir. Kur’an-ı Kerim insanlara akıllarını kullanmalarını, düşünmelerini, fikir üretmelerini ve akıllı insanların akıllarını birleştirerek ortak akla göre hareket etmelerini emrederken bunu namaz ve zekatla aynı çizgide zikreder. Bu sebeple meşveret ve şura hem yöneticilerin, hem yönetilenlerin uymaları gereken önemli bir prensiptir. Peygamberimiz (asm) de “Meşveret eden pişman olmaz” buyurarak başarının insanların akıllarını kullanmalarına ve ortak akla göre hareket etmelerine bağlı olduğunu ifade etmiştir.

Bediüzzaman’a göre meşveret ve şuranın sağlıklı yapılması için “hürriyet” şarttır. Hürriyet ortamında ehli ile yapılacak olan meşveretin sağlıklı sonuçlar vermemesi düşünülemez. Zira meşverette insan aklını ve iradesini kullanma imkanı bulur, böylece meşveret adalet ve hakkaniyete hizmet eder. Biz bu çalışmamızda meşveretin önemi yanında usul ve esasları üzerinden duracağız. Sistemli, prensipli ve düzenli yapılan istişarelerin birey, kurum ve devlet yönetiminde başarının temel şartı olduğunu Peygamberimizin (asm) uygulamaları ile ortaya koymaya çalışacağız.

Anahtar kelimeler:

Meşveret, Usul-i Meşveret, Şura, Akıl, Hürriyet, Seçim, Liyakat, Ehliyet.

Abstract

With regard to issues of this world, to provide thought and take advice by people who have intelligence and expertise, in free environment, to reach a common wisdom and to find the truth is called as consultation in strict sense, as supreme council in broader sense.

Holy Quran, while commending people to use their brains, to ponder, to furnish ideas and to work in a common sense combining their minds, cites this concept along with Salat/Prayer and Zakat. Therefore, consultation and supreme council are principles both rulers and the ruled should follow. Our Prophet (pbuh) also told that "One who consults does not regret" and He expressed that success depends on the fact that people use their brains and behave according to common sense.

Bediüzzaman is of the view that robust consultation and supreme council are related to "freedom". One cannot imagine that a consultation is without result if it is conducted with qualified persons. Since consultation enables people to use their brains and their wills. Consultation serves to justice and equity. In this paper, we ponder on the importance of consultation and its modalities and its basis. We try to display, by using the practices by our Prophet Muhammad, that the basic condition of success is a consultation which is systematic, principled and planned.

Keywords: consultation, method of consultation, supreme council, mind, freedom, election, competence, ability.

Giriş:

Kur'an-ı Kerim'in 42. Suresi "Şurâ Suresi" olarak isimlendirilmiştir. Bu surenin 38. âyetinde "Mü'minler işlerini meşveretle yürütürler" denmektedir. Âl-i İmran Suresinin 159. Ayeti de Peygamberimize (asm) "müminlerle meşveret ederek" hareket etmesini emreder. Bakara Suresinde de "Anne-babanın çocuğu süttten kesme konusunda dahi meşveret ederek karar vermeleri" istenir. (Bakara, 2:233.)

Peygamberimiz (sav) kendi başına karar vermez, sahabeleri ile istişare ederek karar verirdi. Bu kararı uygulama konusunda ise asla ihmalkârlık göstermez, takibini yapar ve sonucu ne olursa olsun mutlaka uygular. Zira yüce Allah Âl-i İmran Suresi 159. ayette "Onlarla istişare et, karar verdikten sonra Allah'a tevekkül ederek azimle uygula!" (Âl-i İmran, 3:159) ferman etmiştir.

Bu ayetten İslam bilginleri iki hüküm çıkarmışlardır.

Birincisi: İstişarenin bağlayıcı olduğu ve çoğunluğun oylayarak karara bağladığı hükmün kesinlikle uygulanması gerektiği. Bu bağlayıcılığın kararı onaylamayan azınlığı da bağladığı ve ben karara katılmadım, öyle ise beni bağlamaz diyemeyeceği...

İkincisi: Kararın uygulanmasından sonra ortaya çıkan olumsuz sonuçtan istişareyi ve kararını değil, uygulayıcıların yanlış tutum ve davranışlarını, karara sahiplenememelerini ve gereği gibi gayret göstermemelerini sorgulamak gerekir. Bu nedenle alimler, bu ayetten, kararı değil, uygulayıcıları ve uygulamayı sorgulamak gerektiği hükmünü de çıkarmışlardır.

Nitekim ilgili ayet “Uhud Savaşı” sonrasında münafıkların “Muhammed çoluk çocuğun sözüne uydu, bizim sözüümüze itibar etmedi ve sonuç böyle oldu!” demeleri üzerine nazil olmuştur.

Yüce Allah Kur’ân-ı Kerim’de buyurdu: “Ey Resulüm! Sen Allah’ın inayet ve rahmetinden dolayı insanlara şefkatle ve yumuşaklıkla davrandın. Şayet kaba ve katı kalpli olmuş olsaydın insanlar etrafından dağılırlardı. Sen onların kusurlarını affet, onlar için Allah’a istiğfarda bulun ve dünya işlerinde onlarla istişare et. Bir de karar verdiğin ve azmettiğin zaman Allah’a tevekkül et ve güvenerek gayret et. Allah kendisine güvenenleri sever.” (Al-i İmran, 3:159.) “Mü’minler Allah’ın davetine icabet ederler ve namazlarını dosdoğru kılarlar. Dünyaya ait işleri de aralarında şura iledir. Allah’ın kendilerine verdiği rızıktan da infak ederler.” (Şura, 42:38)

Yüce Allah’ın emretmiş olduğu istişare dinin sosyal ve siyasi hayata bakan önemli emirlerindedir. Allah’ın emri olduğu için şahsi farzlar kadar önemlidir. Ancak toplumu ve kurumları yönetmek durumunda olanlar tarafından yapıldığı takdirde bütün Müslümanları sorumluluktan kurtarır. Yöneticiler istişareye uymazlarsa Müslümanların onları uyarmaları gerekir. Bunu da yapmazlarsa bütün Müslümanlar sorumlu olurlar ve dünya işlerinde başarısızlığa uğrayarak cezalarını da peşin olarak çekerler.

Allah’ın istişare emri amacına uygun olarak ifa edilmediği için Müslümanlar arasında büyük sıkıntılar yaşanmakta, ortak akıl oluşmamakta, belli amaçlara yönelik ortak çalışmalar yapılamamakta ve dolayısıyla yardımlaşma sağlanamamaktadır.

Bireysel düşünce ve fikirler etrafında bir araya gelen gruplar sinerji meydana getirmek bir tarafa, bir lidere bağlı bin kişi bir kişi hükmüne geçmektedir. Bu durumda ihlaslı bir çalışma da yapılamadığı için hizmetin kutsiyetine de hanel gelmektedir. Bu Allah rızasından inananları mahrum ederken dünyevî başarıyı da olumsuz etkilemektedir. Bir lidere bağlı gruplar lider konumunda olan kişinin başkaları tarafından çeşitli etkenlerle ve sebeplerle yanıtılması sonucu yanılmaktan kendilerini kurtaramamaktadır. Bu da uyanık ehl-i dalalet ve ehl-i bid’anın işini kolaylaştırmakta ve Müslümanların geri kalmasına sebep olmaktadır.

Batı’da demokrasinin gelişmesi İslam’ın istişare emrinin bir derece uygulanmasını netice vermiştir. Kur’ân’ın istişare ve şura emri ile Peygamberimizin ve “Hulefa-i Raşidinin” uygulamaları günümüz demokrasisinden daha geniş ve kapsamlı, sonuç itibarıyla daha verimli ve tesir bakımından daha etkilidir. Bu nedenle bireysel anlamda “istişare” sosyal ve siyasi hayatta “şura” prensibinin çok detaylı olarak bilinmesi ve uygulanması gerekir. Bediüzzaman Said Nursî hazretleri “Hutbe-i Şamiye”de Müslümanların ve İslam dünyasının teknik, ekonomik, sosyal ve siyasi sahada geri kalmaları-

Allah’ın istişare emri amacına uygun olarak ifa edilmediği için Müslümanlar arasında büyük sıkıntılar yaşanmakta, ortak akıl oluşmamakta, belli amaçlara yönelik ortak çalışmalar yapılamamakta ve dolayısıyla yardımlaşma sağlanamamaktadır.

Bediüzzaman iki
şeye çok önem
verir. Birincisi,
hürriyet, ikincisi
meşveret...
Sosyal ve siyasi
hayatımızın ol-
mazsa olmazı
Bediüzzaman'a
göre hürriyet ve
meşverettir.
Hürriyet, bilhassa
bireylerin hür
olması meşve-
retin de sağlıklı
olması için şarttır.
İnsanlar farklı
düşünmüyorsa,
düşünmüyorlar
demektir.

nın “meşveret ve şuraya” gereken önemin verilememesinden kaynaklandığını açıkça ifade eder ve şöyle der:

“Müslümanların hayat-ı içtimaiye-i İslamiyedeki saadetlerinin anahtarı, meşveret-i şer’iyedir. “Onların işleri aralarında şura ilemdir” (Şura, 42:38) ayet-i kerimesi, şurayı esas olarak emrediyor. Evet nasıl ki, nev’-i beşerdeki “telâhuk-u efkâr” ünvanı altında asırlar ve zamanların tarih vasıtasıyla birbiriyle meşvereti, bütün beşeriyetin terakkiyatı ve fününun esası olduğu gibi; en büyük kıta olan Asya’nın en geri kalmasının bir sebebi, o şurây-ı hakikiyeyi yapmamasıdır. Asya kıtasının ve istikbâlinin keşşafı ve miftahı şurâdır. Yani, nasıl fertler birbirleriyle meşveret eder; taifeler, kıtalar dahi o şurayı yapmaları lazımdır.” (Nursî, Hutbe-i Şamiye, 61.)

Bediüzzaman iki şeye çok önem verir. Birincisi, hürriyet, ikincisi meşveret... Sosyal ve siyasi hayatımızın olmazsa olmazı Bediüzzaman’a göre hürriyet ve meşverettir. “Asya kıtasının ve istikbalinin keşşafı ve miftahı, şurâdır. Yani nasıl fertler birbiriyle meşveret eder; taifeler, kıtalar dahi o şurayı yapmaları lâzımdır ki, üç yüz belki dört yüz milyon İslâm’ın ayaklarına konulmuş çeşit çeşit istibdatların kayıtlarını, zincirlerini açacak, dağıtacak, meşveret-i şer’iye ile şehamet ve şefkat-i imaniyeden tevellüt eden hürriyet-i şer’iyedir ki, o hürriyet-i şer’iye, âdâb-ı şer’iye ile süslenip, garp medeniyet-i sefihanesindeki seyyiatı atmaktır” ifadeleri ile bu hususu ders verir. (Hutbe-i Şamiye, Altıncı Kelime, 61)

Hürriyet, bilhassa bireylerin hür olması meşveretin de sağlıklı olması için şarttır. İnsanlar farklı düşünmüyorsa, düşünmüyorlar demektir. Meşveret farklı görüşleri oraya çıkarmak ve ortak bir görüş üzerinde fikir birliği sağlamak ve herkesin o fikrin uygulanması için desteklerini almak ve hep beraber sahip çıkmayı netice verir. Sadece liderin fikrini kabul ettirmek için yapılan istişareler amacına ulaşmaktan uzak olduğu gibi meşveretten çok “ikna toplantısı” olur ve göstermelik birlikten öte hiçbir mana ifade etmez. Bu nedenle istişare üyelerinin hürriyeti çok daha önemlidir.

Kur’ân-ı Kerim Hz. Süleyman (as) zamanında yaşayan ve Müslüman olmayan Belkıs’ın yaptığı istişareyi örnek gösterir. (Neml, 29-33.) Ayrıca iki ayrı ayet-i kerimede istişareyi emretmektedir. (Al-i İmran, 3:159; Şura, 42:38) Bu ayetlerde yüce Allah Müslümanların sosyal ve siyasi meselelerde işlerini aralarında yapacakları istişare ile yürütmelerini emreder. “Müslümanların işleri aralarında şura ilemdir” (Şura, 42:38) buyurur.

İstişare emrinin başta Allah’a iman olmak üzere, tevekkül, büyük günahlardan kaçınmak ve namaz kılmak gibi İslam’ın temel prensipleriyle beraber zikredildiğini görürüz. Bu istişarenin namaz kılmak ve Allah’a tevekkül etmek kadar önemli olduğunu göstermektedir.

Yüce Allah ilk olarak “Şura” emrini tavsiye olarak Mekke’de inzal ve ferman buyurmuştur. Adını “Şura” kelimesinden alan Şura suresinde yüce Allah şöyle buyurur: “Size verilen herhangi bir şey, sadece dünya hayatının bir geçimliliğidir. Allah katında olan; inanıp Rablerine güvenen, büyük günahlardan ve hayâsızlıklardan çekinen, öfkelendiklerinde bile bağışlayanlar, Rablerinin çağrısına cevap verenler ve namaz kılanlar için daha iyi ve daha

sürekli. Onların işleri aralarında şura iledir. Kendilerine verdiğimiz rızık-
tan da sarf ederler. Bir haksızlığa uğradıklarında, haksızlığı gidermek için
aralarında yardımlaşır. Bir kötülüğün karşılığı, aynı şekilde bir kötülük-
tür. Ama kim affeder ve barışırsa, onun eciri Allah'a aittir. Doğrusu O, zul-
medenleri sevmez. Zulüm gördükten sonra hakkını alan kimselerin aleyhi-
ne bir yol yoktur. İnsanlara zulmedenlere, yeryüzünde haksız yere taşkınlık
edenlere karşı durulmalıdır. İşte, can yakıcı azap bunlardır. Ama sabredip
bağışlayanın işi, işte bu, azmedilmeye değer işlerdendir. (Şura, 42:36-43.)

Yüce Allah bu ayetlerde mü'minlerin vasıflarını sayarak uymaları ge-
reken kuralları belirlemiştir. Bunları şöyle kategorize etmek mümkündür.

Birincisi: Dünyayı ahiretin hazırlık yeri olarak görerek ve ahiretine araç
yaparlar.

İkincisi: Allah'a son derece güvenir ve her şeyi onun rızasını kazanmak
için yaparlar.

Üçüncüsü: Allah'tan korkarlar, büyük günahlardan ve hayâsızlıktan sak-
ınırlar.

Dördüncüsü: Hislerle, öfke ile hareket etmezler ve hataları affetmeyi
esas alırlar.

Beşincisi: Allah'ın davetine icabet ederler, yani namaz kılarlar.

Altıncısı: Dünyaya ait işlerini istişare ederek ortak akılla yaparlar.

Yedincisi: Haksızlığa karşı mazluma yardımcı olurlar.

Sekizinci: Kötülüğe kötülükle değil, iyilikle karşılık verir ve affederler.

Dokuzuncusu: Zulme ve haksızlığa karşı birleşirler ve zalime yardımcı
olmazlar.

Onuncusu: Zulme maruz kaldıkları zaman sabrederler ve kurtuluşu sa-
bırla beklerler.

Görüldüğü gibi istişare etmek de yukarıda sayılan Müslümanların va-
sıflarından birisidir. İstişare edecek olanlarda aranan vasıflar da böylece
Kur'ân-ı Kerim'de sıralanmıştır.

Meşveretle ilgili ikinci ayet ise Medine döneminde nazil olmuştur.
Nüzul sebebi şudur: Uhud Savaşı için yapılan istişare sonucunda meydan
muharebesi kararı çıkmış ve savaş mağlubiyetle sonuçlandıktan sonra nazil
olmuştur. Münafıkların istişare kararının isabetsizliğini dillerine dolamaları
ve mü'minlerin kafalarını karıştırmaları üzerine bizzat Peygamberimize
(sav) hitaben nazil olmuş ve istişare kararına sahip çıkmaya davet etmiştir.

Yüce Allah bu konuda inzal ettiği ayette şöyle buyurur: "Allah'tan bir rah-
met eseri olarak onlara yumuşak davrandım. Eğer kaba, katı yürekli olsaydın
onlar çevrenden dağılır giderlerdi. Öyleyse onları bağışla, onlar için bağış-
lanma dile ve iş konusunda onlarla müşavere et. Azmettikten sonra Allah'a
tevekkül et. Şüphesiz Allah, tevekkül edenleri sever." (Al-i İmran, 3:159.)

Bu ayet-i kerimede de yüce Allah istişare esnasında ve sonrasında uyul-
ması gereken kuralları belirlemiştir ki onları şöylece sıralamak mümkündür.

*Meşveretle ilgili
ikinci ayet ise Me-
dine döneminde
nazil olmuştur.
Münafıkların
istişare kararının
isabetsizliğini dil-
lerine dolamaları
ve mü'minlerin
kafalarını
karıştırmaları
üzerine bizzat
Peygamberimize
(sav) hitaben nazil
olmuş ve istişare
kararına sahip
çıkmağa davet
etmiştir.*

Peygamberimiz (sav) sahabeleri ile istişare etmeden kendi başına karar vermezdi. İstişare yapma konusunda ümmetine en güzel şekilde örnek olmuştur. İstişareyi gündeme taşıyan ve istişarenin önemini en güzel şekilde dile getiren Bediüzzaman Said Nursî hazretleridir.

Birincisi: İstişare üyelerine yumuşak davranmak, sert ve haşın davranışlardan kaçınmak,

İkincisi: İstişarede hürriyeti esas almak ve üyelerin hürriyetini korumak, Üçüncüsü: İstişarede konuşulan hususları kesin karara bağlamak,

Dördüncüsü: Alınan karara sahip çıkmak ve kesinlikle uygulamak,

Beşincisi: Kararların uygulanmasında tereddüt etmemek ve Allah'a güvenmek,

Altıncısı: Uygulamadaki olumsuzluklardan üyeleri ve kararları sorgulamamak,

Yedincisi: Uygulamada ortaya çıkan olumsuzlukları istişare kararının yanlışlığına değil, uygulayıcıların uygulamadaki hatalarına vermek,

Sekizincisi: Alınan kararların yanlışlığına hükmetmemek ve istişareyi terk etmemek,

Dokuzuncusu: İstişarenin Allah'ın emri olduğunu bilmek ve Allah'a son derece güvenerek istişareye devam etmektir.

Peygamberimiz (sav) sahabeleri ile istişare etmeden kendi başına karar vermezdi. İstişare yapma konusunda ümmetine en güzel şekilde örnek olmuştur. İstişareyi gündeme taşıyan ve istişarenin önemini en güzel şekilde dile getiren Bediüzzaman Said Nursî hazretleridir. Bediüzzaman bilhassa günümüzde sosyal ve siyasi hayat daha girift hale geldiği ve gerek bireysel ihtiyaçları karşılamada, gerekse sosyal ve siyasi hayatın düzeni konusunda bir kişinin her şeyi bilemeyeceği ve her hususu göremeyeceği gerçeğinden hareketle istişarenin önemini dile getirmiştir.

Bu nedenle Bediüzzaman "Müslümanların hayat-ı içtimaiye-i İslamiyedeki saadetlerinin anahtarı meşveret-i şer'iyedir. 'Ve şavirhum fi'l-emr' ayet-i kerimesi şûrayı esas olarak emrediyor" (Hutbe-i Şamiye, 65.) demektedir. İman hizmeti gibi herkese farz olan tebliğ vazifesinde ve bu konuda takip edilecek yol ve usul konusunda dahi Bediüzzaman "Bundan sonra her meselemizde emir, Risale-i Nur'un şahs-ı manevisini temsil eden has şakirtlerin ve sizlerindir. Benim de şimdi bir reyim var" (Nursî, Emirdağ Lâhikası, 219.) buyurarak her konuda istişare ile hareket edilmesi gerektiği üzerinde durmuş ve hayatında bunun en güzel tatbikatını bizzat kendisi uygulayarak göstermiştir.

1. Meşveret Usulleri

Peygamberimizden (asm) sonra sahabeler işlerini meşveretle yürütmeye başlamışlardır. Bunun en geniş şeklini de halifelerin seçimindedir. Ancak Hulefa-i Raşidin olan Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali ve Hz. Hasan (ra ecmaîn) hür seçimle iş başına gelmişlerdir. Bununla beraber "Seçim Usulleri" buldukları şartlara göre farklı şekillerde olmuştur.

İlk seçim olan Hz. Ebubekir'in (ra) seçimi adayların ortaya çıkması, tartışmaların yaşanması, muhalefetin oluşması ve seçimde hazır olmayanların daha sonraki tutumları yönüyle en fazla tartışmaların yaşandığı bir seçim olmuştur.

Hz. Ömer'in (ra) seçimi halife Hz. Ebubekir'in aday göstermesi sonucu ümmetçe itirazsız kabul görmüş ve kendisine biat edilmiştir. Hz. Ömer (ra) kendisinden sonra aday göstermemiş, ancak altı kişilik bir "Aday Tespit Kurulu" oluşturarak bunlara havale etmiştir. Onlar da aday tespiti için halkla istişare etmişler ve istenen adaylarla konuşmuşlar ve üzerinde ittifak ettikleri Hz. Osman'ı aday olarak belirlemişler ve halkın önüne çıkarmışlardır. Halk da şuranın tespit ettiği adaya biat ederek seçimi onaylamışlardır.

Hz. Ali'nin seçilmesi ise kargaşa ve terör ortamında gerçekleşmiştir. Hz. Ali hilafetten kaçınmasına rağmen bu görev zorla kendisine bırakılmıştır. Buna rağmen kendisini aday gösterenler ve hilafete zorlayanlar kısa bir süre sonra muhalefete geçerek halifeye karşı isyan etmişlerdir. Müslümanların ekseriyeti olan sahabeler Hz. Ali (ra) etrafında toplanmışlar ve ona biat etmişlerdir. Çoğunluğun biat etmesi ile Hz. Ali (ra) halife seçilmiştir. Daha sonra Hz. Hasan'ın (ra) kısa süren hilafeti de böyle olmuştur. Muhalefette bulunan Hz. Muaviye (ra) ise azınlıkta kaldığı için meşru halife kabul edilmiştir.

Daha sonra İslam hukukçuları "seçim" konusunda çeşitli görüşler ortaya koymuşlardır. Ancak hiçbirisinde ittifak sağlayamamışlardır. Zira bu konu, günün şartlarına ve doğuracağı muhtemel sonuçlara göre farklı fikirlerin ortaya çıkmasına müsait bir zemindir. Bu konuda bağlayıcı bir nass da bulunmamaktadır.

Yüce Allah Kur'an-ı Kerim'de "Emaneti ehline vermeyi" emretmiş, (Nisa, 4:58) ehil ve adil olan seçilmiş yöneticiye itaati emretmiş, "Allah'a itaat edin, Resulüne itaat edin ve sizden olan ulul-emirlerinize itaat edin" (Nisa, 4:59) ferman etmiştir. Ancak bunun sınırlarını ve usullerini inananların kararlarına ve kendi aralarında belirleyecekleri usullere bırakmıştır. Ancak "Birbirinizle çekişmeyin, aranızda ihtilafa düşmeyin sonra kuvvetiniz dağılır ve devletiniz elinizden gider, sabırlı olun" (Enfal, 8:46) ferman ederek çekişmenin ve ihtilafa düşmenin kötü sonuçlarına dikkatimizi çekmiştir.

Daha sonra ihtilafların çoğalması ve diplomasi ile konuşarak çözümün sağlanamaması ve sonucun savaşa kadar gitmesi üzerine seçim usulü terk edilerek yönetim istibdada ve baskıya dönüşmüştür.

2. Seçimde Liyakatin Aranması

Bütün İslam bilginleri adayın liyakatli olması ve seçmenlerin de liyakate göre seçimini yapmasının şart olduğunda müttefiktirler. Zira yüce Allah "emaneti ehline verin" (Nisa, 4:58) ferman etmiştir. Peygamberimiz (asm) de "Emanetin yönetim olduğunu" açıkça ifade etmiştir.

*Yüce Allah
Kur'an-ı Kerim'de
"Emaneti
ehline vermeyi"
emretmiş, (Nisa,
4:58) ehil ve adil
olan seçilmiş
yöneticiye
itaati emretmiş,
"Allah'a itaat
edin, Resulüne
itaat edin ve
sizden olan
ulul-emirlerinize
itaat edin" (Nisa,
4:59) ferman
etmiştir. Ancak
bunun sınırlarını
ve usullerini
inananların
kararlarına ve
kendi aralarında
belirleyecekleri
usullere
bırakmıştır.*

Toplumda insanların birlik ve beraberliği, birbirlerini yardımı istişare ile mümkün olur. İstişare farklı fikir ve düşünceleri daha sağlıklı ortak akılda birleşir. Bu da birliği ve yardımlaşmayı netice verir.

Ehliyetin şartlarını İslam bilginleri “İslam, buluğ, ilim, akıl ve zekâ, azaların sağlam olması, yönetim becerisi” gibi genel şartlar olarak belirlemişlerdir. Ama ne var ki bu şartları taşıyan pek çok aday ve yönetime talip olan çıkmaktadır. (Ahkâm-ı Sultaniye, Maverdî, s. 77.) Bu durumda yapılacak olan şey seçmenin kararıdır. Seçmen de ya devlet başkanı olacaktır veya halk olacaktır. Halkın seçim yapabilmesi için herkesin benimsediği ve kabul ettiği bir “Seçim Usulü veya Kanunu” olmalıdır ki seçmenlerin hak ve salahiyetleri, adayların şartları ve seçilme usulleri belli olsun ve her aday buna göre seçime talip olsun ve seçmenler de buna göre tercihlerini belirlesinler.

Devlet başkanı olursa verdiği karar ister istemez tartışmasız kabul görecektir. Yahut halkoyuna gidilecek ve adaylar kendilerini tanıtacak ve hizmetlerini anlatarak oy talebinde bulunacaktır. Şartların eşit olması ve hürriyet ortamının bulunması halinde en fazla oy alan seçilmiş ve göreve getirilmiş olacaktır.

Seçimler kabul edilen esaslara ve usullere göre belirlenen süre içinde yenilendiğine göre seçmenler çalışmasını beğenmediği yöneticiyi veya yönetimi değiştirme yetkisine sahiptirler. Zira İslam hukukuna göre “Ehl-i Hal ve Akd” denen seçmenler seçme yetkisine sahip oldukları gibi azletme yetkisine de sahiptirler. (Seyid Şerif Cürcanî, Şerhu'l-Mevâkıf, 3:265.)

Yüce Allah Enfal Suresinde “Ey iman edenler! Allah'a ve Resulüne ihanet etmeyin. Şayet ihanet ederseniz emanete ihanet etmiş olursunuz” (Enfal, 8:27.) buyurmuşlardır. Peygamberimiz (asv) bu ayeti “Emanet ehline verilmezse maddi manevi kıyameti bekleyiniz” (Buhari, İlim, 2-3.) hadisi ile izah etmiştir. Bu ihanet nedir? İslam bilginleri ihanetin emaneti ehline vermemek şeklinde olduğunu ifade etmişlerdir. Bu konuda Peygamberimizin (asm) “Bir topluluk içlerinde liyakatli birisi varken liyakatsiz olanı seçerse Allah'a ve Resulüne ihanet etmiş olur” (Kâsımî, Muhammed Cemaleddin, Mehâsinü't-Te'vil, (Thk. M. Fuad Abdalbâkî), Kahir-Tarihsiz, 5: 1334.) hadisini delil göstermişlerdir. Hz. Ömer (ra) “Müslümanların başında bulunan kişi, dostluk veya akrabalık hatırına bir adamı bir işin başına getirirse Allah'a, Resulüne ve Müslümanlara hıyanet etmiş olur” demiştir.

Toplumda insanların birlik ve beraberliği, birbirlerine yardımı istişare ile mümkün olur. İstişare farklı fikir ve düşünceleri daha sağlıklı ortak akılda birleştirir. Bu da birliği ve yardımlaşmayı netice verir. Yüce Allah “İnkâr edenler birbirlerinin dostlarıdır. Eğer siz birbirinize yardım etmez, birlik olmaz, dost olmazsanız yeryüzünde fitne ve büyük bir fesat meydana çıkar” (Enfal Suresi, 8: 73.) buyurarak birlikte hareket etmeyi, ortak bir fikir ve düşünce etrafında birleşmeyi emreder.

Ancak kimin layık olduğu veya layık olmadığı meselesi net olmadığı ve herkes kendisini ve her grup kendi adayını daha layık bilerek aday gösterdiği için ilk seçimde bu bilinemez. Bu nedenle yapılan seçim nasıl olursa olsun hukuken muteberdir. Ancak icraatlarından sonra liyakatsizliği bilinebilir. Bu nedenle liyakatsizliği tescil edilen birisini menfaat ve tarafgirlik gibi sebeplerle yeniden seçmek “emaneti ehline vermemek, Allah'a ve resulüne ihanet etmek” olarak tanımlanabilir.

İslam hukukçuları olan fukahaya göre hilafet ancak seçimle ve çoğunluğun rızası ile tahakkuk eder. Zorla ve kendiliğinden oluşan yönetime hilafet denemez. Bu nedenle hiçbir zorba halife olamayacağı gibi, hilafet babadan oğula da intikal edemez. Böyle birisine de halife denmez. Dolayısıyla atama usulü ile halife olunamaz. Zira Medine'yi işgal edenler Hz. Osman'dan (ra) sonra Hz. Ali'yi halife olmaya zorladıkları zaman Hz. Ali (ra) bunu asla kabul etmemiş ve "Zorla ve atama ile hilafet teşekkül etmez. Sizin buna yetkiniz de hakkınız da yoktur. Halife seçimi şuraya ve ehl-i Bedre aittir. Gizli biat olmaz, ancak Müslümanların rızası ile halife seçilebilir" (Mevdudi, Hilafet ve Saltanat, 94) demiştir.

Hz. Ali'nin (ra) bu ifadelerinden anlıyoruz ki şura ve meşveretten kaçarak gizliden gizliye birilerine biat etmek meşru değildir. Kur'an ve Sünnetten dersini alan, peygamberimizin (asm) meşveret ile ilgili uygulamalarına şahit olan ve bizatihi içinde bulunan sahabeler meşveretin esasında bunlara bağlı kalmışlardır. Usulünü ise meşveret ve seçimin yapıldığı zamana, şartlara ve o zamandaki Müslümanların icma ve ittifak ettiği usullere bırakmışlardır.

İmam-ı Azam Ebu Hanife (ra) "Halifenin müslümanlar tarafından meşveretle seçilmesi gerektiğine" hükmetmiştir. (M. Ebu Zehrâ, Ebu Hanife, s. 265-266.)

3. Sahabenin Meşveret Usulü

Kur'an-ı Kerim yöneticilerin adil olması konusuna önem verir. Devlet başkanından ve idareciden istediği şey adalettir. Peygamberimizden (sav) sonra sahabeler hiçbir surette tevarüse dayanmayan bir "Cumhuriyet" yönetimi kurmuşlardır. (M. Hamidullah, İslam Peygamberi, 923.)

Fukahâ-i Sahabe ve Hulefâ-i Raşidîn hilâfeti "Şuranın sonucu, seçimle işbaşına gelen kimsenin hayatına bağlı, adâleti icra, şeriâtı tatbik edecek bir emanet" olarak görmekteydiler. Sahabelerin uygulamaları İslam'ın sosyal ve siyasi hayata uygulanması konusunda temel ölçüleri oluşturmuştur. İslam bilginleri İslam'ın yüksek siyasi ve içtimai derslerini sahabelerin uygulamalarından almış ve bu konudaki hükümlerini bu uygulamalara dayandırmışlardır. Bu nedenle Ehl-i Sünnet uleması "İdarecinin iş başına getirilmesinde asıl olan seçimdir" demişlerdir. Böylece seçilenler yetkilerini halktan aldıkları için kendilerini halka karşı sorumlu hissedeceklerdir. Bu da seçilenlerin seçmenlere karşı sorumluluk hissetmelerini sağlayacaktır.

"Asr-ı Saadet" bir "devletten" çok bir "model" sayılmalıdır. Tüm insanlık devlet ve idare konusunda "Hulefâ-i Raşidini" örnek alarak hak ve hürriyetlerin korunmasında, adalet ve hukukta, yönetim ve idarede başarılı olmuşlardır. Her asır ve her yönetim şekli bu örnek yönetimi kendi yönetimlerine model alabilmektedir.

Hulefâ-i Raşidîn'in kurduğu sistem/model "Şura"ya dayalı "Hukukun üstünlüğünü" esas alan "Bir masumun hakkını hiçbir şeye feda etmeyen" "Adalet-i mahza"yı savunan, bireyin hak ve hürriyetini kâmil manada koru-

Hz. Ali'yi halife olmaya zorladıkları zaman Hz. Ali (ra) bunu asla kabul etmemiş ve "Zorla ve atama ile hilafet teşekkül etmez. Sizin buna yetkiniz de hakkınız da yoktur. Halife seçimi şuraya ve ehl-i Bedre aittir. Gizli biat olmaz, ancak Müslümanların rızası ile halife seçilebilir" (Mevdudi, Hilafet ve Saltanat, 94) demiştir.

Dünyevi meselelerde herkes kendi ilgi ve iştigal sahasına giren konularda meşverete ehildir. Şahitlik ve meşverette ehl-i kitabın sözleri de muteberdir. Peygamberimiz (sav) dünyevi konularda gençlerle, yaşlılarla, ehil olmak şartıyla kendi meselelerine ait kadınlarla ve ehl-i kitapla istişarelerde bulunmuş ve kendi görüşünden vazgeçerek onların isabetli fikirlerine göre hareket etmiştir.

yan, “Seçim” ve “Liyakat” esasını hayata geçiren, salt çoğunluğa değil, “cumhurun rızasına” dayanan ve “vicdani kabulü” de ihmal etmeyen “demokratik cumhuriyet” sistemidir.

4. İstişare Dünyevi Meseleler İçindir

Dini hükümler dünyevi ve uhrevi olmak üzere ikiye ayrılır. Ahirete ait meseleler halka sorularak çözümlenemez. Nitekim peygamberimiz (sav) “Bana dine ve ahirete ait meseleleri sorunuz. Dünya işini siz benden daha iyi bilirsiniz” (Müslim, Fedail, 139, 141; Heysemi, Zevaid 1:179.) buyurarak bu hususa açıklık getirmiştir.

Ahirete ait meseleler için halkla istişare söz konusu olamaz. Zira “Mevrûd-u Nâs’da içtihada mesağ yoktur” dinin ve fikhın temel kuralıdır. Dünyevi meselelerde ise herkes iştigal ettiği meselelerde doğruyu yanlıştan ayıracak bilgiye, adalet ile zulmü tefrik edecek akla sahiptir.

Dünyevi meselelerde herkes kendi ilgi ve iştigal sahasına giren konularda meşverete ehildir. Şahitlik ve meşverette ehl-i kitabın sözleri de muteberdir. Peygamberimiz (sav) dünyevi konularda gençlerle, yaşlılarla, ehil olmak şartıyla kendi meselelerine ait kadınlarla ve ehl-i kitapla istişarelerde bulunmuş ve kendi görüşünden vazgeçerek onların isabetli fikirlerine göre hareket etmiştir. İmam-ı Azam bir çobandan çobanlık mesleğine ait meseleleri sormuş ve öğrenmiştir. Hz. Ömer (ra) bir idareci olarak kadınları ilgilendiren meselelerde kadınlara, çocukları ilgilendiren hususlarda çocuklarla istişare etmiştir.

Peygamberimiz (sav) “Ben vahiy gelmeyen hususlarda sizden biriniz gibiyim” (Heysemi, Mecmau’z-Zevâid, 1:178; 9:46.) buyurarak dünyaya ait işler konusunda diğer insanlardan farklı olmadığını ve dolayısıyla istişareye muhtaç olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca “Allah Teâlâ beni ikisi sema ehlinden olan Cebrail ve Mikail, ikisi de arz ehlinden olan Ebubekir ve Ömer olmak üzere dört vezirle takviye etti” (Münavi, Feyzu’l-Kadir, 2:217.) buyurmuşlardır. Sahabelerini kendisi ile istişareye sevk etmek, dünyevî işlerin tedvininde herkesin şahsî fikrini söylemesi ve nübüvvet otoritesinden çekinmemeleri için “Ben de insanım, söylediklerimde isabet de ederim hata da edebilirim” (Heysemi, Zevâid, 1:178.) “Siz dünya işlerini benden daha iyi bilirsiniz” (Heysemi, Zevaid, 1:179.) buyurmuşlardır.

Peygamberimiz (sav) en fazla Hz. Ebubekir (ra) ile istişare ederdi. Daha sonra en çok istişare ettiği şanlı sahabesi Hz. Ömer (ra) olmuştur. (İbn-i Kesir, Tefsir, 3:143) Bu iki mümtaz şahsiyet dışında peygamberimiz (sav) istişarenin konusuna göre kimi ve neyi ilgilendiriyor ise kadın-erkek, yaşlı-geç ve hatta Müslüman-müşrik ayırımı yapmadan herkesin görüşüne başvurur fayda mülhaza ettiği her görüşe değer verirdi. (İ. Canan, İstişare, Köprü Ağustos-1981, s.26.)

Uhud Savaşı gibi dünyanın en kritik dini, sosyal ve siyasi hadisesi için Peygamberimiz (sav) samimi mü’minler, gençler yanında münafıkların lideri olan Abdullah b. Ubey ile istişare etmiş ve şûrada kendisine yer vermiştir.

(İbn-i Hişam, Sire, 3:64) Hicret gibi önemli bir mesele için henüz iman etmemiş olan amcası Hz. Abbas ile de istişarede bulunmuştur. (İbn-i Hacer, Tehzib, 5:123.)

5. İstişare Nasıl Yapılır?

Peygamberimiz (sav) “Rabbim tebareke ve teâla ümmetim hakkında ‘onlara nasıl muamele edeyim?’ diye benimle istişarede bulundu. Ben de ‘Ey Rabbim! Ne dilersen onu yap, onlar senin mahlûkun ve kullarıdır’ dedim. Rabbim ikinci defa benimle istişare etti. Ben yine aynı şeyleri söyledim. Bunun üzerine ‘Yâ Muhammed! Ben seni ümmetin hakkında mahzun edip üzmeyeceğim’ buyurdu.” (Müsned-i Ahmed, 5:393.) Bu hadis bize üç şeyi öğretmektedir. Birincisi, peygamberimizin (sav) Allah katındaki değerini, yüce makamını göstermektedir. İkincisi de yüce Allah’ın istişareye verdiği önemi belirtmektedir. Üçüncüsü de üst makamda olanların astları ile istişare ederek onları yönetime ve kararlara katmaları gerektiğini ders vermektedir.

5.1 Bilmeyenlerin Bilene Sorması

İstişarenin birinci şıkkı ve en basit şekli bilmeyenin bilene sorması, danışması ve fikrini almasıdır. Nitekim Cenab-ı Hak Kur’ân-ı Kerim’de iki ayet-i kerimede “Bilmiyorsanız ilim ve ihtisas sahibi bir bilene sorun” (Nahl, 16:43; Enbiya, 21:7.) emreder. Bu istişare şekli bireysel olarak bire bir danışma, akıl alma ve öğrenme şeklidir. Peygamberimiz (sav) bu ayet-i kerimenin izahında “Akıllılara sorun, doğru yolu bulursunuz. Benim bu emrime de karşı çıkmayın ve asi olmayın ki pişman olursunuz” (İbn-i Hacer, Metâlibu’l-Âliye, 3:17.) buyurmuşlardır.

Hz. Ali (ra) “Bir gün peygamberimize ‘Ey Allah’ın Resülü! Aramızda bir iş zuhur eder ve bu konuda ne Kur’ân’da ve ne de sünnette bize emredilen bir husus bulunmazsa ne yapmamızı emredersin?’ diye sordum. Peygamberimiz (sav) de bana “İlim ve anlayış sahibi fakihlerle ve Allah’tan korkan ibadet ehli Müslümanlarla meşveret ediniz, meselelerinizi asla hususi birinin içtihadı ile hükme bağlamayınız’ ferman buyurdular” (Heysemi, Zevaid, 178; Kenzu’l-Ummal, 3:441.) demiştir.

Büyüklerimiz ve atalarımız Kur’an’ın istişare emrinden ve Peygamberimizin (sav) ilim ehline sormayı emreden hadislerinden yola çıkarak “Akıl akıldan üstündür” “Bin bilsen de bir bilene danış” “Danışan dağlar aşmış, danışmayan düz yolda şaşmış” demişlerdir.

Gerek idareci mevkiinde olanların, gerekse her Müslümanın herhangi bir işi yapmadan önce o konuda ehil olanlara danışması ve görüşlerine başvurması gerekir. Bu konuda Hz. Hasan (ra) insanları üç gruba ayırır. “İnsanlar üç sınıftır. Sıfır adam, yarım adam ve tam adam. Tam adam, akli vardır ve başkalarına danışarak onların da akıllarını alır. Yarım adam akıllıdır, akli ile hareket eder. Sıfır adam ise ne akli vardır, ne de başkasının aklına ihtiyaç duyar” demiştir.

Peygamberimiz (sav) “Rabbim tebareke ve teâla ümmetim hakkında ‘onlara nasıl muamele edeyim?’ diye benimle istişarede bulundu. Ben de ‘Ey Rabbim! Ne dilersen onu yap, onlar senin mahlûkun ve kullarıdır’ dedim. Rabbim ikinci defa benimle istişare etti. Ben yine aynı şeyleri söyledim. Bunun üzerine ‘Yâ Muhammed! Ben seni ümmetin hakkında mahzun edip üzmeyeceğim’ buyurdu.” (Müsned-i Ahmed, 5:393.)

Sahabeler Hz. Peygamberden aldıkları dersle istişareye gereken değeri vermiştir. İlk halife Hz. Ebubekir'in (ra) seçilmesi bu konuda en güzel bir örnektir. (Nizamu'l-Hukm fi'l-İslam, s. 68, 432-435.) Hz. Ömer (ra) istişareyi daha da genişletmiş ve bir kurum haline gelmesini sağlamıştır. Bu nedenle sahabelerin ileri gelenlerinin Medine dışına çıkmasını yasaklamış ve bu sahabeleri "Şura Üyesi" yapmıştır. (Heysemi, Zevâid, 5:319.)

Peygamberimiz (sav) kendisine soru sorulan, akıl danışılan birinin de iyi niyetli ve ihlâslı olması gerektiğini belirtir. "Kardeşlerinizden birisi birinize bir şey soracak olursa ona mutlaka yol göstereyin" (Ebu Davud, Edeb, 114; Tirmizi, Züht, 39.) buyurmuşlardır. Ayrıca "Bir Müslümanın diğer Müslüman üzerindeki haklarından birisi de ondan bir öğüt istediği zaman kendisine hayırlı ve iyi olan yolu göstermesidir." (İbnü'l-Hac, el-Medhal, 4:45; Mâverdi, Edebu'd-Din ve'd-Dünya, 239.) buyurmuşlardır.

5.2 Heyetlerle İhtisas Ehliyle İstişare

İkinci nevi istişare ihtisas sahibi olanlardan oluşan heyetlerle istişaredir. Gerek iş konusunda gerekse yönetim hususunda kurullarla yapılan toplantılar ve kurul kararları için genişletilmiş heyetlerle istişareler yapılabilir. Daha gelişmişine ise "Şura" adı verilmektedir. Peygamberimizin (sav) "Savaşlar" konusunda, namaza davet, yani "ezan" konusunda yaptığı genişletilmiş istişareleri bunların başında gelmektedir.

Sahabeler Hz. Peygamberden aldıkları dersle istişareye gereken değeri vermiştir. İlk halife Hz. Ebubekir'in (ra) seçilmesi bu konuda en güzel bir örnektir. (Nizamu'l-Hukm fi'l-İslam, s. 68, 432-435.) Hz. Ebubekir kendisine istişare heyetleri oluşturmuş ve bunlara danışmadan kesinlikle tek başına karar vermemiştir. Kur'ân-ı Kerim'in bir kitap haline getirilmesinde, (Tirmizi, Tefsir, H. No: 3102.) zekât vermekten imtina eden Arap kabilelerine savaş açma konusunda (Buhari, Zekât, 1.) ve her konuda istişare ile karar vermiştir.

Hz. Ömer (ra) istişareyi daha da genişletmiş ve bir kurum haline gelmesini sağlamıştır. Bu nedenle sahabelerin ileri gelenlerinin Medine dışına çıkmasını yasaklamış ve bu sahabeleri "Şura Üyesi" yapmıştır. (Heysemi, Zevâid, 5:319.) Ayrıca kendisine gelen meseleler ve sorulan sorulara cevap bulmak amacı ile bir "Fetva Kurulu" oluşturmuştur. (Müslim, Selam, 98; Şafi, Risale, 427.) Yine istişare meclisine akıllı ve bilgili gençleri de alarak onlara değer vermiş ve fikirlerini almaktan çekinmemiştir. (İ. Canan, Çocuk Hakları, 53-55.) Valilerin ve askerî komutanların yanında "Müsteşarlar" tayin etmiştir. (Heysemi, Zevaid, 9:53.)

Heyetlerle yapılan geniş katılımlı ve karara konu olan istişare ve şuralarda "hüküm ekseriyete göredir." Şurayı geniş tutmak ve umumileştirmek herkesin her şeyden haberdar olmasını da sağlar. Günümüzde dünya bir şehir hükmüne geçmiş ve insanların ilim ve kültürleri artmıştır. Böyle bir dünyada insanların huzurunu sağlayacak ve onları memnun edecek olan husus "şuranın bir üyesi olarak" görüşlerinin alınmasıdır. Demokrasinin başarısı da bunu insanlara sağlayan bir sistem olmasındadır.

Bediüzzaman Said Nursî hazretleri bu hususta şöyle der: "Bu zamanda revabıt-ı içtima o kadar tekessür etmiş ve levazım-ı taayyüş o derece taaddüt etmiş ve semerat-ı medeniyet o kadar tefennün etmiş ki, ancak yalnız kalb-i millet hükmünde olan Meclis-i Mebusan ve fikr-i ümmet makamında olan meşveret-i şer'î ve seyf ve kuvvet-i medeniyet menziline bulunan

hürriyet-i efkâr o devleti taşıyabilir ve idare ve terbiye edebilir. (Eski Said Dönemi Eserleri, Nutuk, s.179.) Dolayısıyla bu zamanda ancak “Şura”lara dayanan ve oradan çıkan kararlarla devlet yönetilebilir ve adalet-i hakiki sağlanabilir.

5.3 İstişareye Konu Olan ve Olmayan Hususlar

Peygamberimiz (sav) dünyaya ait hususlarda her konuda istişarelerde bulunmuştur. Askerî ve siyasi konular dışında hususi ve umuma ait konularda istişarelerde bulunduğu gibi, Hz. Aişe’ye (ra) atılan iftira, yani “İfk Olayı”nda sahabilere ile istişarelerde bulunduğu sabittir. (Suyutî, Hasais-i Kübra, 3:258.)

Vahyin gelmediği hususlara giren dini meseleler dâhil her konuda istişare eden Peygamberimiz (sav) imana ait konularda münazarayı ve münakaşayı ise yasaklamıştır. (Buhari, Bed’ul-Halk, 11; Müslim, İman, 212-217.) İstişare ortamının tartışma ortamı haline gelmemesi gerektiğini belirtmiş ve “İnsanın en çok yaptığı iş tartışmadır” (Buhari, İtizam, 18.) buyurarak tartışmayı ve çekişmeyi yasaklamıştır. Bilhassa teslimiyet gerektiren iman ve itikada ait konularda tartışma olmamalıdır. Bu itiraz ve kabul etmeme anlamına gelmektedir.

İstişare rey, yani görüş almak için yapılır. Bu da ya bir problemi çözmek veya bir emri ve işi uygulamak ve daha güzel yapmak içindir. Bu nedenle Bediüzzaman Said Nursî hazretleri “Medar-ı niza bir mesele varsa meşveret ediniz” (Nursî, Kastamonu Lâhikası, 181.) yani, o konuyu meşveretle çözümlenmelidir. Problemi çözüyorum diyerek daha da derinleştirecek şekilde münakaşaya girmek veya kusurlu olanı teşhir ederek tahkir etmek meşveretin ruhuna uymadığı gibi amacına da hizmet etmez. Bunun için Bediüzzaman “İhtiyat ve temkinle meşveret etmek lâzımdır” (Nursî, Şualar, 458.) “Mabeyninizde münakaşasız meşveret ediniz; kararınızı kabul ederim” (Nursî, Şualar, 289.) diye talebelerine meşveret usulünü ders vermiştir.

Kitap ve sünnette hükmü bulunan ve nass ile sabit olan bir konu katiyen istişareye gelmez; ancak uygulama şekli ve uygulamada karşılaşılan problemlerin çözümü istişare ile belirlenebilir. Zira uygulama şartlara, zaman ve zemine göre değişebilir. Peygamberimiz (sav) fakihlerle ve ilim sahibi olanlarla istişare edilmesini istemiştir. Zira onlar Kur’ân ve sünneti bilirler ve buna göre hükmederler.

Kadı Şüreyh Hz. Ömer’in (ra) kendisine “Allah’ın kitabında sana beyan edilen husus ile karar ver. Şayet Allah’ın kitabında bulamazsan Resulullah’ın (sav) hükümlerine ve sünnetine müracaat edersin. Şayet sünnette de mesele çözümlenmezse hidayet üzere olan ümmetin işlerinde daha önce verilmiş kararlara göre amel et. Şayet onlarda da bulamazsan kendi fikrinle içtihat et ve ehl-i salah ve ehl-i ilim ile istişarede bulun” dediğini nakleder.

Bir kısım gençlerin, hilafeti döneminde Hz. Ali’yi (ra) “Bizimle istişare etmiyor” diye tenkit etmeleri üzerine Hz. Ali (ra) “Ben şeriatın esaslarından olan Kitap ve Sünnete uyuyorum. Kitap ve Sünnetle belirlenmiş ve hüküm

Kitap ve sünnette hükmü bulunan ve nass ile sabit olan bir konu katiyen istişareye gelmez; ancak uygulama şekli ve uygulamada karşılaşılan problemlerin çözümü istişare ile belirlenebilir. Zira uygulama şartlara, zaman ve zemine göre değişebilir.

Kimlerle istişare
yapılacağı ve
istişare kurulu
üyelerinin ne
gibi vasıflara
sahip olacağı da
Peygamberimizin
(sav)
hadislerinde ve
uygulamalarında
bulmak
mümkündür. Her
konu her önüne
gelen insanla
konuşulmaz ve
herkesin fikri her
konuda alınmaz.
Bir meselenin
müzakeresi ancak
o konuda bilgisi
olan ve samimi
olan kimselerle
yapılır.

verilmiş hususlar istişare edilecek meseleler değildir. Neyin istişaresini yapacağım?” demiştir.

5.4 İstişare Üyelerinin Vasıfları

Şura üyelerine “ehl-i hal ve’l-akd” denilmiştir. Şura üyelerinin nasıl ve ne şekilde seçileceği ise değişmez kurallara bağlanmamıştır. Zamanın şartlarına ve durumun nezaketine göre bu husus Müslümanların tercihine bırakılmıştır. Şurası bir gerçektir ki İslam dinin emirleri ve yasakları her bireyi kapsar. “Emaneti ehline vermek” “kötülüğe eliyle, diliyle ve kalbi ile engel olmak” “Allah’ın mescitlerini imar ve tamir etmek” gibi vazifelerin tümü fertlerin/bireylerin görevidir ve her Müslümanın vazife ve sorumluluğundadır.

“Onlarla istişarede bulun” (Al-i İmran, 3:159) ayeti de bütün Müslümanları kapsar. Günahkârların da istişare üyesi olabileceği ve onlarla istişare edilebileceğini mezkur ayetin “onlar için istiğfarda bulun” cümlesi ifade etmektedir. Çünkü akıl sahibi her insanın elbette bir görüş ve düşüncesi olacaktır. “Bütün ilimleri bütün insanların bileceği” gerçeği ve her ferdin kendisini ilgilendiren konularda o mevzunun ehli olmayan âlimlerden daha çok bilgi ve tecrübe sahibi olduğu, İmam-ı Azam’ın “çoban ile istişaresi” atalarımızın “Bin bilsen de bir bilene danış” sözü ve peygamberimizin (sav) “Sizler dünya işini benden daha iyi bilirsiniz” hadisi ile çoğu zaman kendi görüşünden vazgeçerek sahabelerinin görüşlerine uyması göstermektedir.

Hız. Ömer (ra) kadınlara ait meseleleri bizzat kadınlara sorardı. Ayrıca dinimizde “Ehl-i Kitab’ın” şahitliğinin muteber olması onların da görüşüne itibar edileceği ve meşveretin üyesi olabilecekleri konusunda delil sayılır. Meşverette kararlar ekseriyete göre alınır. Bu sebeple ekserin Müslüman olması ve “Müslümanların ekseriyetinin de yanlıştta ittifak etmeyeceği” hadisine göre meşveret kararları tartışılmaz. Zaten uygulamada yanlışığın görülen bir karar da yine meşveretle değiştirilebilir. Zira meşveret kararları değişmez nasslar değildir.

Kimlerle istişare yapılacağı ve istişare kurulu üyelerinin ne gibi vasıflara sahip olacağı sorularının cevaplarını da Peygamberimizin (sav) hadislerinde ve uygulamalarında bulmak mümkündür. Her konu her önüne gelen insanla konuşulmaz ve herkesin fikri her konuda alınmaz. Bir meselenin müzakeresi ancak o konuda bilgisi olan ve samimi olan kimselerle yapılır. Art niyetli ve işin yapılmasını istemeyen, yapanın başarısını kıskanan kimselerden alınan görüşler sağlıklı olmaz. Bununla beraber art niyeti olanların bilinmesi halinde yine de görüşlerine başvurulur ve fikri alınır ve bu fikirlerle ihtiyatlı yaklaşılır. Bazen de tersi yapılarak isabet etmek de mümkün olur. Bu ise istişareyi yapanın feraseti ve aklına göre değişir.

Bütün bunlarla beraber istişare edilecek kişilerde liyakat, güven, Allah korkusu aranmalıdır. Ayrıca müşavirin konu ile ilgili olması da gerekir. İlgi ve bilgisi olmayanla yapılan istişarenin elbette hiçbir faydası olmaz; çoğu zaman da başarısızlıkla sonuçlanır ve suçu ilgisiz ve bilgisizde aramak ye-

rine istişare mekanizmasında arayanlar da bu gibi yanlışlardan yola çıkarak sisteme karşı tavır da alabilirler.

5.4.1 Liyakat

Müsteşar bilgi, akıl ve tecrübe sahibi olmalıdır. İstişare eden kişi “aklı olandan fikir almalıdır ki doğruyu bulsun.” (İbn-i Hacer, Metalibu’l-Âliye, 13: 17.) İnsanın işini bilmesini Peygamberimiz (sav) “Akıllı insanları tespit ederek onların fikirlerini alması ve uygulaması” (Aliyyu’l-Muttaki, Kenzu’l-Ummal, 3:110.) olduğunu bize haber vermiştir. Liyakatli ve tecrübeli olan kimse müşrik de olsa fikrine müracaat edilebileceğini Peygamberimizin hicret gibi gizli ve stratejik önemi olan bir konuda henüz iman etmemiş olan “isabetli rey ve kuvvetli zekâ” sahibi amcası Abbas’la hicret konusunda istişare etmesi bizim için güzel bir örnektir.

Peygamberimiz (sav) hicret sonrasında Medine’de Medine müşriklerinin, Yahudilerin ileri gelenleri ve Müslümanlarla bir araya gelerek Medine’nin ve Medine halkının haklarının korunması hususunda uzlaşarak 47 maddelik bir Anayasa yapması istişarenin boyutunu ve istişarede müslim ve gayr-ı müslim ayırımı yapılmayacağı ve uzlaşmanın en çarpıcı örneğidir. (M. Hamidullah, İslam Peygamberi, 2:164.)

İslam bilginleri bu konuda pek çok şey söylemişlerdir. Bunların en çarpıcı olanı ise müsteşarın “fikren gam ve kederden salim olmasını” dahi liyakat sebebi saymalarıdır. İstişare görüş alışverişinde bulunma ve ortak bir noktada uzlaşma ve anlaşmak içindir. Her fikir konuşulur; ama kabul gör-meyebilir. İstişarede çoğunluğun görüşü ve rızası esastır. İstişarenin amacı doğruya isabet etmek, hissilikten kurtulmak içindir.

Liyakat konusunda dikkat edilecek bir diğer konu da şudur: Kararı verilen konuda dışarıdan ve liyakatli bir ağızdan gelen teklifler daha makul olduğu sürece Peygamberimiz (sav) tarafından kabul görmüştür. Bedir kuyusu yakınlarına ordunun konuşlanacağı yerin tespiti yapıldığı halde Hubab b. Münzir (ra) huzur-u risalete çıkarak şayet bu durum vahiy ile tespit edilmemiş ise konuşlanan yerin uygun olmadığını söylemiş, Peygamberimiz (sav) onu haklı bulmuş ve ordunun yerini değiştirmiştir. (İbn-i Saad, Tabakat, 2:15.) Peygamberimiz (sav) aynı hassasiyeti Hayber, Taif seferleri sırasında da, Benî Nadr ve Benî Kureyza gazvelerinde de göstermiştir. (Suyutî, Hasais-i Kübrâ, 3:257-258.)

5.4.2 Güven

Peygamberimiz (sav) “Müsteşar güvenilir olmalıdır” (İbn-i Mâce, Edeb, 37; Tirmizi, Zühd, 39.) buyurur. Güven bir anlamda dürüstlüktür. Bir başka hadisinde Peygamberimiz (sav) “Müsteşar dürüst olmalıdır. Kendisine bir şey danışılan kimse kendisine yapılmasını arzu ettiği şeyi tavsiye etmelidir” (Heysemi, Zevaid, 8:96; Kenz, 3:409) buyurmuşlardır. Böyle davranmayan bir müsteşar “kardeşine ihanet etmiş olur.” (Kenz, 3:411.)

Peygamberimiz (sav) hicret sonrasında Medine’de Medine müşriklerinin, Yahudilerin ileri gelenleri ve Müslümanlarla bir araya gelerek Medine’nin ve Medine halkının haklarının korunması hususunda uzlaşarak 47 maddelik bir Anayasa yapması istişarenin boyutunu ve istişarede müslim ve gayr-ı müslim ayırımı yapılmayacağı ve uzlaşmanın en çarpıcı örneğidir.

Dindarlık ve takvanın bir ölçüsü de kalbinde Allah korkusu taşıması ve kendisi için neyi sevip istiyorsa Müslüman kardeşi ve diğer insanlar için de onu istemesidir. Bir de dikkat edilmesi gereken husus tecrübe sahibi olmadığı halde kendisini beğenen gençlere ve zamanın bedenini ve aklını ihtiyarlattığı kişinin görüşüne de ihtiyatlı yaklaşmaktır. Zira her şey akla, akıl da tecrübeye muhtaçtır.

Müsteşar, yani kendisine istişare edilen adam güvenilir olmalıdır. Sorulara dilerse cevap verir, dilerse cevap vermez, sukut eder. (Heysemi, Zevaid, 8:97.) Ama asla yanlış konuşmamalıdır. Normalde gıybet sayılacak olan kusuru söylemek, istişare amacıyla sorulduğu zaman gıybet sayılmaz. Çünkü, Peygamberimiz (sav) evlenmek için kendisine danışmaya gelen Fatıma binti Kays'a şöyle demiştir: "Ebu Cehm sopasını sırtında taşır, Muaviye ise fakir ve malsızdır. Sen Üsame b. Zeyd ile evlen." (Müslim, Talak, 36.)

5.4.3 Müslüman ve Dindar Olmak

Müslüman ve dindar olmanın ölçüsü, doğru ve adil olmaktır. Şuraya üye olacak ve kendisine fikir danışılacak birisinin zalim ve yalancı olması düşünülemez. Peygamberimiz (sav) "Kendisine danışılan kişi emin/güvenilir olmalıdır" buyurmuşlardır. Samimiyetinden şüphe edilen birisine danışmak ve onunla istişare ederek görüşünü kabul etmek elbette insanı yanlıtır.

Peygamberimiz (sav) "Kim bir işe girişmek isterse Allah korkusunu kalbinde taşıyan Müslüman ve dindar birisi ile müşavere ederse Allah onu işlerin doğrusuna muvaffak kılar." (Kenzu'l-Ummal, 3:409.) buyurmuşlardır. Bu hadise göre kendisi ile istişare edilecek olan kimse mütedeyyin, müttaki, nâsihatı yapmasını bilen birisi olmalıdır. Ayrıca sorulan hususlarda müsteşarın menfaati olmaması gerekir. Zira menfaat kişinin görüşünü yanlıtır.

Dindarlık ve takvanın bir ölçüsü de kalbinde Allah korkusu taşıması ve kendisi için neyi sevip istiyorsa Müslüman kardeşi ve diğer insanlar için de onu istemesidir. Bir de dikkat edilmesi gereken husus tecrübe sahibi olmadığı halde kendisini beğenen gençlere ve zamanın bedenini ve aklını ihtiyarlattığı kişinin görüşüne de ihtiyatlı yaklaşmaktır. Zira her şey akla, akıl da tecrübeye muhtaçtır.

5.4.4 İlgili Olmak

İlgisi ve bilgisi olmayan konularda birine bir şey sormak yanlıştır. Peygamberimiz (sav) Uhud savaşına giderken Münafık Ubey b. Selül'ü de istişare meclisine kabul etmiş ve kendisine bu konudaki görüşünü sormuştu. Bunu sebebi Ubey b. Selül'ün 300 münafığın lideri olması ve Peygamberimizin savaşa nifak sokmasını önlemek istemesidir. Kadınları ilgilendiren hususlarda da kadınlarla istişare edilmiştir. (İbn-i Kuteybe, Uyunu'l-Ahbar, 1:27.) Gerek Peygamberimiz (sav) gerekse Hz. Ömer (ra) kadınlarla istişare ettiği vakidir. Peygamberimiz (sav) "Kızları ile ilgili olarak kadınlarla müşavere edin" (Ebu Davud, Nikâh, 24-26) ferman etmişlerdir.

6. Yersiz Teklifler ve Saygısız Müdahaleler

Vahiyle belirlenmiş olan dini konulardaki teklifleri telkin ve tavsiyeleri peygamberimiz (sav) dikkate almamıştır. Bunları "yersiz" ve "densiz" tekliflerdir. Bir seferden oruçlu oldukları halde dönerlerken güneşin batması üzerine peygamberimiz (sav) orucunu açmak için su ister. Bilâl-i Habeşi

(ra) “Biraz daha beklesek de ortalık kararsa” demesini dikkate almamış ve emri üç defa tekrarlayarak oruçlarını açmış ve akşam namazını kıldırmıştır. (Ebu Davud, Savm, 19; Buhari, Savm, 44.)

İstişarede bir kısım ölçsüz ve saygısız kimselerin itiraz ve müdahalelerine Peygamberimiz (sav) “sabır” ve “müsamaha” ile karşılaşmışlardır. Bunun en çarpıcı örneği Hudeybiye Barışı esnasında Hz. Ömer’in itirazı hadisedir. Peygamberimiz (sav) onun bu durumunu sabırla ve hoşgörü ile karşılaşmıştır. Daha sonra Hz. Ömer (ra) haksızlığını anlamış ve çok pişman olmuştur.

İnsanlara muhalefet hakkı tanınmaz ve onlar da muhalefetlerini açıkta izhar etmezlerse bir kısım gizli telakkilerinin gelişmesinin önüne geçilemez. Bu nedenle atalarımız “İnsanın yere bakanından ve suyun duru akanından kork” demişlerdir. Her zaman gizli muhalefet açık muhalefetten daha tehlikelidir. İstişarelerde aykırı fikirlerin hür bir şekilde ifade edilmesi bu bakımdan çok önemlidir.

İstişarelerde kararlar çoğunluğa ve maslahata göre alındığı ve son söz ve karar genellikle istişareyi yapana ait olduğu için muhalefete ve farklı görüşlere daha çok yer verilmesi ve istişare üyelerinin hürriyetlerinin korunması önemlidir. Bu nedenle istişarelerde “konuşma ve fikir beyan etme dokunulmazlığının olması” şarttır. İstişarede konuşulanlar orada kalması ve gizliliği, alınan kararların ise sahiplenmesi ve ilan edilmesi istişarenin hem şartı, hem de adabındandır.

7. Kararların Alınması

İstişarenin en önemli safhası müzakere edilen mevzularda değişik görüşler serdedildikten sonra karar alınma safhasıdır. Hz. Peygamber (sav) bunu dört şekilde yapmıştır: Birincisi çoğunluğun kararı. İkincisi, görüşlerden birinin kabulü, üçüncüsü kararı tehir etmek, dördüncüsü ise bir karara zorlanmak şeklindedir.

7.1 Çoğunluğun Kararına Uymak

Buna örnek Peygamberimizin (sav) Uhud Savaşı için yaptığı istişaredir. Başta Peygamberimiz (sav) olmak üzere seçkin sahabeler düşmanı şehirde karşılama fikrini ileri sürmüşlerdi. Münafıkların reisi olan Abdullah b. Ubey’in de görüşü bu istikametteydi. Ancak istişareye katılan ve Bedir Savaşına katılmış olan ve olmayan gençlerin, düşmanı Uhud’da karşılama fikrini ileri sürdüler. Çoğunluk bu görüşte ittifak edince peygamberimiz (sav) de “Madem çoğunluk savaş istiyor, öyle ise savaşacağız!” buyurarak savaş kararı aldı. (Heysemi, Zevaid, 4:328.)

7.2 Ortaya Atılan Görüşlerden Birini Seçmek

Her istişarede oylama yapılarak çoğunluk aranmaz. Bazen oylamaya gerek kalmadan görüşlerden biri seçilir ve ona uyulur. Peygamberimiz (sav)

İnsanlara muhalefet hakkı tanınmaz ve onlar da muhalefetlerini açıkta izhar etmezlerse bir kısım gizli telakkilerinin gelişmesinin önüne geçilemez. Bu nedenle atalarımız “İnsanın yere bakanından ve suyun duru akanından kork” demişlerdir. Her zaman gizli muhalefet açık muhalefetten daha tehlikelidir. İstişarelerde aykırı fikirlerin hür bir şekilde ifade edilmesi bu bakımdan çok önemlidir.

Bazı karmaşık
ve belirsiz
konularda yapılan
istişarelerde
hemen karar
verilmez.
Konunun açıklığa
kavuşması
beklenir ve
alınacak kararlar
tehir edilir.
Peygamberimiz
(sav) namaza
davet konusunda
sahabelerin
görüşlerine
başvurmuş ama
hemen karar
vermeyerek daha
sonraya tehir
etmiştir.

Bedir esirlerine nasıl muamele edileceği konusunda sahabelerle istişare etmiş, Hz. Ebubekir'in belli bir fidye karşılığında salıvermek fikrini kabul etmiş, Hz. Ömer'in (ra) öldürelim fikrine ise sıcak bakmamıştır. (Tirmizi, Cihad, 34.)

7.3 Kararı Tehir Etmek

Bazı karmaşık ve belirsiz konularda yapılan istişarelerde hemen karar verilmez. Konunun açıklığa kavuşması beklenir ve alınacak kararlar tehir edilir. Peygamberimiz (sav) namaza davet konusunda sahabelerin görüşlerine başvurmuş ama hemen karar vermayerek daha sonraya tehir etmiştir. Bir başka gün "Ezan" konusunda Abdullah b. Zeyd'in (ra) gördüğü rüyaya ve ezanın kutsal kelimelerine göre kararını vermiştir. (Müslim, Salât, 1.)

7.4 İcbâri Karar Alınması

Hudeybiye Barış antlaşmasını Peygamberimizin (sav) imzalamasına sahabelerin hemen tamamı memnun değildi. (Vakidi, Megâzi, 2:607.) "Böyle tezlil edici, müslümanları zillete düşürücü bir anlaşma yapmaktan ise erkekçe savaşmak daha iyidir" diyorlardı. Peygamberimiz (sav) sulhun maslahatını anlatmanın durumun nezaketinden ve hissiyatından dolayı faydasız olduğunu görerek sükût ediyordu. Daha önce gerçekleşen vaatleri hatırlatarak bunda da hayır olduğunu söyleyerek etrafındakileri ikna etmeye çalışıyordu. (Buhari, Fardu'l-Humus, 36.) Peygamberimiz (sav) sahabelerini anlaşmaya zorlamak durumunda kaldı. "Bu Allah'ın iradesidir" buyurdular.

Dönüşte sahabelerin ağzını bıçak açmıyordu. Yolda "Fetih Suresi" nazil oldu. Yüce Allah barışı fetih olarak niteliyor ve gelecek fetihlerin müjdesini veriyordu. Hz. Ömer (ra) dayanamadı ve "Yani bu bir fetih mi?" diyerek itirazını dile getirmekten kendisini alamadı. (Vakidi, Megazi, 2:606.) Daha sonra başta Hz. Ebubekir (ra) olmak üzere pek çok sahabe ittifakla "Hudeybiye sulhunun İslam'ın en büyük zaferi olduğunu" ifade edeceklerdir. Hz. Ömer (ra) hatasını affettirmek için bir sene oruç tutmuştur. (Vakidi, Megazi, 2:602-610.)

8. İstişarede Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar

İstişare esnasında dikkat edilmesi gereken ve uyulması icap eden kurallar da vardır. Bunları şöyle sıralayabiliriz.

8.1 Şahsi Kanaatinde Direnmemek: Peygamberimiz (sav) kendi şahsi kanaatinin benimsenmesi için Hudeybiye Sulhu hariç hiç direnmediği görülür. Bedir'de seçtiği ilk yeri Hubab'ın teklifi üzerine terk ettiği, Uhud'da kendisinin Medine müdafaası yolundaki kanaatine rağmen gençlerin ve çoğunluğun meydan muharebesi yönünde kanaat belirtmeleri üzerine kendi görüşünü terk ederek çoğunluğa uymuştur.

Hendek savaşında tam imza aşamasında bir anlaşmayı bozmuştur. Bu da savaşın uzaması üzerine düşman cepheyi dağıtmak için bazı bedevi

kabilelerle Medine Hurmalığının mahsulünden belli bir yüzdeyi vererek cepheyi terk ettirme fikriydi. Mutabakat ve anlaşma tamamlanmıştı ki Medineli liderlerin “Ey Allah’ın Resülü bu bir vahiyle emredilmemişse hayır! Onlar bizim hurmalarımızı ya satın aldılar veya bizim ikramımız olarak yediler. Bu ise bir zillettir. Biz bunu kabul edemeyiz” dediler. Peygamberimiz (sav) fikrinden vazgeçer ve anlaşma imza edilmeden bozular. (Heysemi, Mecmau’z-Zevaid, 6:132.)

Peygamberimiz (sav) fitne alameti olarak “Rey sahibinin kendi reyini beğenmesini” zikreder. (İbn-i Mâce, Fiten, 21.) İnsanın kendi görüşünü beğenmesi ve başka görüşlere değer vermemesi kibir ve gurur alametidir. Kibir ve gurur ise en büyük bir kusur ve eksikliktir. Büyük günahlardandır. Peygamberimiz (sav) “Kalbinde zerre kadar kibir bulunan kişi cennete giremez” buyurmuşlardır.

8.2 Müşavirleri Gücendirmemek: Lider ve yönetici birbirine zıt ve farklı fikirler karşısında birini kabul, diğerini ret ederek fikir sahibini muhalefete sevk ederek gücendirmemelidir. Birini ret etmek ve diğerini tahkir etmek asla doğru değildir. Peygamberimizin (sav) bu gibi durumlarda takındığı tavır dikkat çekicidir.

Peygamberimiz (sav) Bedir esirleri ile ilgili yaptığı istişarede müşavirlerden gelen fikirleri dinledikten sonra Hz. Ebubekir’in görüşünü uygun bulmakla beraber Hz. Ömer’in fikrine de iltifatla mukabele etmiştir. “Ya Ebabekir! Senin misalin Hz. İbrahim’e (as) benziyor. O Allah’a kavmi hakkında şöyle demişti. ‘Rabbim bana uyanlar bendendir, uymayanlara gelince sen af ve mağfaret edicisin.’ Ya Ömer senin misalin de Nuh’un (as) durumu gibidir. O kavmi için şöyle demişti: ‘Rabbim yeryüzünde kâfirlerden tek canlı bırakma!’” Böylece Peygamberimiz (sav) her ikisine de iltifat etmiş onların görüşlerine değer verdiğini gösterdikten sonra maslahata uygun olanı tercih etmiştir. (Kenz, 10:186-187.)

Burada dikkat edilmesi gereken husus istişareye katılmadan önce istişare üyelerini yanıltacak tarzda kulis yapılarak istişareye peşin fikirlerle gelmemesi, müşavirlere baskı ve tehdit uygulanmamasıdır. İstişare esnasında müşavirlerin fikirlerini serbestçe söyleme hak ve hürriyetlerinin korunmasını ve “fikir hürriyetini” sağlamaktır.

8.3 İstişarede Konuşulanların Dışarıya Taşmaması: İstişarelerin güvenliği çok önemlidir. İstişarede konuşulan hususlar dışarı taşırılmamalıdır. İstişareden dışarıya taşacak olan konuşulanlar değil, alınan kararlardır. Said b. Müseyyeb “Ömer b. Hattab ile Hz. Osman (ra) aralarında istişare esnasında öyle münakaşa ederlerdi ki dışarıdan onları görenler ‘Artık bunlar bir araya gelmezler’ düşüncesine kapılırlardı. Ancak onlar en güzel ve tatlı bir şekilde ayrılırlardı” (Kenz, 10:186-187.) demektedir.

9. İstişare Kararlarına Sahip Çıkmak ve Azimle Uygulamak

İstişarede alınan kararların uygulamasında tereddüde yer vermemek gerekir. Kur’ân-ı Kerim doğrudan peygamberimize hitaben (sav) “İş ko-

Peygamberimiz (sav) fitne alameti olarak “Rey sahibinin kendi reyini beğenmesini” zikreder. (İbn-i Mâce, Fiten, 21.) İnsanın kendi görüşünü beğenmesi ve başka görüşlere değer vermemesi kibir ve gurur alametidir. Kibir ve gurur ise en büyük bir kusur ve eksikliktir. Büyük günahlardandır.

İstişare ortak akıldır. Bir otoritenin dayatması değildir. Ortaya çıkan fikir herkesin ortak malıdır. İstişarede herkes eşit seviyeye sahiptir. Üyeler hürdür ve imtiyaz yoktur. Bu nedenle herkesin sahiplenmesi gerekir. İstişare ümmetin şahs-ı manevisinin kararı olduğu için peygamberimizin (sav) "Müslümanların güzel gördüğü Allah katında da güzeldir" hadisine uygun olarak Allah katında güzeldir.

nusunda onlarla istişare et. Karar alıp azmettiğin zaman artık Allah'a güvenerek uygulamaya bak. Allah kendisine dayanıp güvenenleri sever" (Al-i İmran, 3:159) buyurarak istişare kararlarına sahip çıkmasını ve kararlılıkla uygulamasını emretmiştir.

Uhud savaşı için yapılan istişarede münafıkların görüşü ile peygamberimizin (sav) görüşleri örtüştüğü halde gençlerin ve çoğunluğun görüşü olan "meydan muharebesi" çoğunluğun kararı olarak kabul edildi. İstişare sonrasında münafıklar gençleri uyardılar. "Siz peygamberin görüşüne karşı nasıl görüş belirtirsiniz. Allah'tan korkmaz mısınız?" gibi sözlerle görüşlerinden vazgeçirmeye çalıştılar. Bundan etkilenen gençler peygamberimizin evden çıkmasını beklediler ve çıktığı zaman "Ya Resulallah! Bizler size muhalefet ettik. Şayet yaptığımız yanlış ise biz görüşümüzden vazgeçtik" demelerine mukabil "Bir peygamber savaş için karar alıp zırhını giydikten sonra asla kararından vazgeçmez. Emrettiğim hususlara iyi bakın ve mutlaka uyun. Sabrettiğiniz takdirde zafer sizindir" buyurarak kararlılık göstermiştir. (Vakidi, Megâzi, 1:214.)

Nitekim peygamberimiz (sav) Uhud harbinden sonra mağlubiyet yaşadığı halde "meydan muharebesi yapalım" diyen gençlere sahip çıkmış ve onları asla suçlamamış ve sonuçtan onları sorumlu tutmamıştır.

İstişare ortak akıldır. Bir otoritenin dayatması değildir. Ortaya çıkan fikir herkesin ortak malıdır. İstişarede herkes eşit seviyeye sahiptir. Üyeler hürdür ve imtiyaz yoktur. Bu nedenle herkesin sahiplenmesi gerekir. İstişare ümmetin şahs-ı manevisinin kararı olduğu için peygamberimizin (sav) "Müslümanların güzel gördüğü Allah katında da güzeldir" hadisine uygun olarak Allah katında güzeldir.

10. İstişarenin Amacı

İstişarenin en belirgin ve birinci amacı insanları hayra ve doğruya sevk ederek idare etmektir. İstişarede insana değer vermek, görüşlerine başvurmak ve adam yerine konmak vardır. Kendisine değer verilen ve iş konusunda danışılan bir kişi işe daha fazla katkı sağlar. Çalışanlar işe ve hizmete sahiplenirler. Sahiplenme duygusu daha ağır basar, bu da işin kalitesini ve başarıyı artırır.

Peygamberimiz (sav) "Allah bana farzları ikameyi emrettiği gibi, insanları idare etmeyi de emretmiştir" (Münavi, Feyzu'l-Kadir, Beyrut-1972, 2:159.) buyurur. "Müdaratu'n-Nâs" ifadesi insanlara, yumuşaklıkla iyi davranmak, onlarla iyi geçinmek, onları hayra ve iyiye yönlendirmek, gönül alıcı ve adil olmak ve onları kazanmak anlamlarını içermektedir. Bu da insanın topluma katılmasını, yardımsever olmasını, kaynaşmayı, birlikte iş yapmayı sağlar. Bütün bunları en güzel şekilde istişare temin eder. Bu nedenle peygamberimiz (sav) istişareye çok önem vermiştir. "Hadis" ravileri ve "Siyer" müellifleri peygamberimizin (sav) etrafındaki insanlara danışmadan hiçbir konuda kendi başına adım atmadığını söylerler ve bu konuda peygamberimizin hayatını ve sünnetini örnek gösterirler.

Peygamberimiz (sav) bir beldeye emir tayin edeceği zaman dahi sahabe-leri ile istişare eder, ona göre tayin ederdi. Nitekim “Müslümanların fikrini almadan bir emir tayin edecek olsaydım İbn-i Ümm-ü Abd’i tayin ederdim” (Tirmizi, Menâkıb, 308.) hadisi bunun en açık delilidir. Hz. Enes b. Mâlik (ra) “Arkadaşları ile istişarede Hz. Peygamber kadar istekli ve ileri bir başkasını görmedim” (Tirmizi, Cihad, 34.) demiştir.

Peygamberimiz (sav) Müslümanlarla ve İslam’ın yayılması ile ilgili olarak Hz. Ebubekir (ra) ile bazen gece sabahlara kadar müzakerelerde bulunurdu. Bu müzakerelere bazen Hz. Ömer’in de katıldığı olurdu. (Hâkim, El-Müstedrek, 2:227.) Sonra alınan kararları kararlılıkla uygular ve sonra Allah’a tevekkül ederdi. Peygamberimizin (sav) Allah’a tevekkülü bu şekilde eyleme bağlı bir tevekküldü. İstişare ile ilgili ayette yüce Allah’ın “Karar aldıktan sonra Allah’a tevekkül ederek alınan kararı azimle uygula” (Al-i İmran, 3:159.) emrine son derece titizlikle uyar ve uygulardı.

Meşhur muhaddis Celaettin Suyûtî peygamberimizin özelliklerini sıraladığı “Hasais-i Kübra” isimli eserinde “istişare yapmasını” Peygamberimize has özelliklerin başında zikreder. “Allah bana farzları ikameyi emrettiği gibi müdaratu’n-nâsi da emretmiştir” hadisini zikreder. (Suyutî, Hasaidu’l-Kübrâ, Kahire-1967, 1:257.)

Peygamberimiz (sav) kendi görüşlerini zorla kabul ettirmeye asla çalışmazdı. Vahye dayanmayan hususlarda ashabı ile istişare ederek çoğunluğun kararına uyar ve bu karar kendi görüşüne aykırı da olsa uygulardı. İstişarenin kararı artık herkesin kararı sayılır. Ebu Hureyre (ra) “Ben, Resulullah’tan daha fazla arkadaşları ile meşveret eden birini görmedim” (Tirmizi, Cihat, 35.) demektedir.

İstişare “şahs-ı manevi”yi sağlar. İstişare olmazsa hizmetler, çalışmalar ve faaliyetler bireysel ve ferdi gayretlerden ibaret kalır. Sinerji dediğimiz katma değer ve güç oluşmaz. İstişare bir cemaat fikrini oluşturur, faaliyetlerde ortaklığı, katılımı, desteği ve yardımı sağlar. Alınan ortak kararlar ortak faaliyetleri netice verir. Başarı için ortak faaliyeti, bu da takım halinde çalışmayı sağlar. Bütün bunlar da başarı ile sonuçlanır.

İstişare sadece bir konuda fikir danışmadan ibaret değildir; ama maalesef böyle anlaşılmış ve bu şekilde uygulana gelmiştir. Kurumsal faaliyetler, siyasal ve sosyal çalışmaların da bel kemiği, dinamiği ve enerji kaynağıdır. Bunun için bireysel bir tutum olmaktan ziyade kurumsal bir yapıya oturtulması şarttır. Her kurum kendi içinde yaptığı toplantılar ile istişareyi kurumun ortak aklı haline getirerek kurumun beyni şeklinde kurumsallaştırmalıdır. Bütün faaliyetlerini bu kuruldan organize etmelidir ki Peygamberimizin (sav) uyguladığı bu ilâhî metodu çağın şartlarına göre doğru şekilde uygulamış olsun.

Ne yazık ki İslam dünyası istişareyi bireysel bir şekilde uygularken, batı dünyası kurumsal yapılarda istişare mekanizmalarını oluşturarak kurumun vazgeçilmez bir organı haline getirmiştir. Başarısının sırrı aslında bu yapısal gelişimine bağlıdır.

Peygamberimiz (sav) kendi görüşlerini zorla kabul ettirmeye asla çalışmazdı. Vahye dayanmayan hususlarda ashabı ile istişare ederek çoğunluğun kararına uyar ve bu karar kendi görüşüne aykırı da olsa uygulardı. İstişarenin kararı artık herkesin kararı sayılır.

Meşveret, ortak akıl demektir. Atalarımız "akıllıya danış, akli senin olsun" demişlerdir. Meşveret insanı pişman olacak işler yapmaktan korur. Peygamberimiz (sav) "İstişare eden asla pişman olmaz" (Heysemi, Mecmau'z-Zevâid, 2:280) buyurmuştur.

İstişare ayrıca insan iradesine, aklına ve düşüncesine değer vermenin en güzel şeklidir. Farklı fikir ve düşünceler ve birçok doğrular olmazsa istişare anlamsız olur. İstişare farklı fikirlere değer vermenin en güzel göstergesidir. İstişare değişmez doğruyu ortaya çıkarmak ve bunu üyelere dikte etmek için yapılmaz. Bu istişare değil, eğitimidir. İstişare birçok doğru içinden günün ve şartların şekline göre en uygun ve en faydalı şeklini bulmak ve bunu ortak şekilde uygulamak için yapılır.

Meşveret, ortak akıl demektir. Atalarımız "akıllıya danış, akli senin olsun" demişlerdir. Meşveret insanı pişman olacak işler yapmaktan korur. Peygamberimiz (sav) "İstişare eden asla pişman olmaz" (Heysemi, Mecmau'z-Zevâid, 2:280) buyurmuştur. Bu bireysel istişarenin sonucudur. Bir de milletin ve kurumların istişareleri vardır ki Peygamberimiz (sav) buna da "Bir millet istişare ettiği sürece zillete düşmez" (Zemahşeri, Keşşaf, 1:332) hadisi ile işaret etmiştir.

Ancak meşveretin amacına ulaşması ehil insanlarla yapılmasına bağlıdır. Sahasında uzman olmayan kimselere danışanlar ve onlardan akıl alanların işleri elbette doğru gitmez. Çünkü onlar insana doğru akıl veremezler. Meşveret yapacak olanların zamanın ve sosyal çevrenin şartlarını bilmesi, bilgili, akıllı ve ileri görüşlü olmaları gerekir. Peygamberimiz (sav) "Meşvereti ehil ve güvenilir kimselerle yapınız" (İbn-i Mace, Edeb, 37) emretmişlerdir. Ayrıca meşveret güvenilir, sır saklayan ve doğru söyleyeceğinden emin olunan kimselerle yapılmalıdır.

Dünyanın küçülerek bir köy halini aldığı günümüzde bireysel faaliyetlerden ziyade bireylerin oluşturdukları cemaatler, kurumlar faaliyet yapmaktadır. Bediüzzaman devletin en önemli kurumu olan TBMM de "Zaman cemaat zamanıdır" demiştir. Bu zamanımızda faaliyetlerin bireysellikten kurumsallığa geçmesi demektir. TBMM devletin istişare mekanizmasıdır. Dernekler, vakıflar, partiler gibi şahs-ı maneviler cemaati yapıların en güzel örnekleridir ve burada yapılan tüm faaliyetler istişare ile yürütülmektedir. Yapılan toplantılar ile kurumlar idare edilmektedir. Bu istişarelerde ortak aklın ve kolektif şuurun meşveret ve şura mantığı içinde öne çıkarılması gerekir.

Sonuç olarak bir sosyal gruba ve cemaate dâhil olan fertler bireysel güçlerinin çok fazlasını istişare mekanizması ile elde ederek amaçlarına daha kolay ulaşır ve Allah'ın rızasını da daha kolay kazanırlar.

KAYNAKLAR:

- Ahmed b. Hanbel, Müsned, Tarihsiz-Beyrut.
Aclunî, Keşfu'l-Hafa, Beyrut-1997.
Aliyyu'l-Müttaki, Kenzu'l-Ummal, Halep-1978.
Bediüzzaman, Said Nursî, Hutbe-i Şamiye, Yeni Asya Neş., İstanbul-1993
- Emirdağ Lahikası, Yeni Asya Neş., İstanbul-1990
- Eski Said Dönemi Eserleri, Yeni Asya Ne., İstanbul-2012
- Kastamonu Lahikası, Yeni Asya Neş., İstanbul- 2012
- Şualar, Yeni Asya Neş., İstanbul-2012
Buhari, Sahih, Beyrut-2004.
Ebu Davud, Sünen, Beyrut-Tarihsiz.
Hâkim, El-Müstedrek, Beyrut-Tarihsiz.
Heysemi, Mecmau'z-Zevaid, Beyrut-1967.
İbrahim Canan, Çocuk Hakları, İstanbul-1978.
- İstişare, Köprü Ağustos-1981.
İbn-i Hacer, Metâlibu'l-Âliye, Küveyt-1993.
İbn-i Hişam, Sire, Ankara-1971.
İbn-i Kesir, Tefsir, Beyrut-1980.
İbn-i Kuteybe, Uyunu'l-Ahbar, Beyrut-1986.
İbn-i Mace, Sünen, Beyrut-1975.
İbn-i Saad, Tabakat, İstanbul-2014.
M. Ebu Zehrâ, Ebu Hanife, İstanbul-1970.
M. Hamidullah, İslam Peygamberi, İstanbul-1993.
Maverdi, Ahkâm-ı Sultaniye, İstanbul-1976.
Mâverdî, Edebu'd-Din ve'd-Dünya, Beyrut-1978.
Muhammed Cemaleddin Kasimî, Mehâsinü't-Te'vil, Kahir-Tarihsiz,
Münavi, Feyzu'l-Kadir, Beyrut-1416.
Müslim, Sahih, Kahire-1991.
Nebhani, Nizamu'l-Hukm fi'l-İslam, İstanbul-1980.
Tirmizi, Sünen, Kahire-Tarihsiz.

